

Устименко-Косоріч О.А.

Кандидат мистецтвознавства, доцент
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка**ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ СЕРБЬСЬКОЇ БАЯННО-АКОРДЕОННОЇ ШКОЛИ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

У період оновлення соціально-економічного життя країни проблеми педагогічної науки і практики переважно пов'язані з розвитком культури в усьому багатстві її загальнолюдського і національного аспектів. Широке коло питань, пов'язаних з розвитком баянно-акордеонної школи потребує врахування історичних явищ Сербії та конкретних умов сучасного суспільства, що сприяє розкриттю кращих її сторін як національного явища.

Проблемам баянно-акордеонної школи присвячені окремі теоретичні дослідження вітчизняних авторів: Д. Варламов, С. Грица, М. Давидов, І. Єргієв, А. Черноіваненко, Р. Безугла, М. Гордійчук, А. Мирек, А. Іваницький, І. Мацієвський, Ф. Липс, М. Імханицький, М. Речменський; зарубіжних: Я. Раміч, З. Ракіч, М. Томіч, А. Бейшлаг, П. Марковац, Б. Собольчи, Е. Флоря, С. Властіч, В. Мандіч, Е. Гребовіч, М. Б'єлатич, М. Степанович, М. Велимирович, Р. Благоевич, Д. Девич, Р. Петрович.

Розглядаючи баянно-акордеонне виконавство тільки як одну із складових музичного процесу, автори водночас узагальнили цінний фактичний матеріал з історії світової музичної культури. У їх дослідженнях розкриваються різні аспекти музичної культури, аналізуються проблеми її історії і практики з позицій сучасної теорії й історії культури, естетики і мистецтвознавства, музичної педагогіки та освіти, піднімаються питання музичної соціології і критики. Наукова розробка цих важливих питань дозволила проникнути в сутність окремих явищ сербської баянно-акордеонної школи і визначити їх вплив на загальний процес культурного розвитку суспільства, проте і виявила ряд суперечностей. Різноманітність та неоднозначність тлумачення сутності таких понять як „музичний інструмент”, „музична освіта”, „професійне та самодіяльне мистецтво”, „фольклор” тощо, дозволяє зробити висновок, що в процесі еволюції музичної культури, на кожному етапі її розвитку, зміст цих понять в теорії та історії культури постійно змінюється і трансформується. В межах інструментознавства баянно-акордеонна школа розглядається як один з різновидів академічного народно-інструментального мистецтва. Баянно-акордеонна школа – порівняно нова галузь музичної педагогіки та мистецтва, яке активно розвивається: розробляється нова, актуальна для сучасного суспільства наукова проблематика, в науковий обіг вводяться численні історичні джерела, що дають можливість об'єктивно висвітлювати історію баянно-акордеонної школи та розвиток музично-педагогічної науки.

Головним чинником у формуванні власної музично-педагогічної традиції вважаємо професійний досвід сербських викладачів, здобутий в музичних у вищих навчальних закладах країн колишнього Радянського союзу, переважно в Україні та Росії. Професійний досвід радянських музичних шкіл, безумовно були адаптовані

в сербській музично-педагогічній практиці випускниками, які розпочали свою педагогічну кар'єру в середніх та вищих мистецьких закладах Сербії. Але музично-технічна виконавська база та методи її розвитку у молодих баяністів-акордеоністів суттєво відрізняються від вітчизняних методик. Розвиток технічних здібностей у виконавця базується на основі традиційного віртуозного музичного матеріалу – сербських народних танців – „Коло”.

Сербські культурологи значну увагу приділяють історії виникнення баяно-акордеону в Сербії. У цьому сенсі особливий інтерес становлять роботи Д. Мілановіча, З. Ракіча, Я. Раміча, в яких розглянуто передумови виникнення інструмента, тенденції його розвитку та затвердження баяно-акордеона як національного інструмента в музичній культурі Балканських країн [4].

Дослідник Я. Раміч уважає, що „*harmonika*” (с серб. – гармоніка) була увезена в Сербію з Німеччини після Другої Світової Війни. Д. Мілановіч та З. Ракіч зазначає, що гармоніка з'явилась в сербському художньому побуті разом з радянськими солдатами в часи Другої світової війни. Запропонована дослідниками теорія походження гармоніки на теренах колишньої Югославії є визнаними в сучасному сербському музикознавстві. У теорії походження виникають деякі суперечності, адже дослідники не конкретизують який саме вид гармоніки розглядають у своїх дослідженнях. Якщо допустити, що в роботах сербських музикознавців досліджено різні види гармонік (баян – російського походження та акордеон – як німецький інструмент), то подібні розбіжності у теорії походження інструмента є закономірними.

Історія баянно-акордеонної школи в Сербії розпочинається з відкриття спеціальності „баян-акордеон” у системі професійної освіти. Перші класи баяно-акордеона були відкриті піаністом А. Факінім на базі приватної музичної школи „Звук” у 1942 році в Белграді. До 1962 року виховання баяністів-акордеоністів відбувалося саме на початковому освітньому рівні – музичній школі. Тільки у 1963 році відкрито спеціальність „баян-акордеон” в музичному училищі ім. К. Станковіча в Белграді за ініціативою В. Вуковіч-Терзіч.¹ Однак, як свідчить аналіз наукової літератури з даної проблематики, власне науково-теоретична та методична діяльність в освітніх закладах за напрямом підготовки „баян-акордеон” розпочалася дещо пізніше і складалася з таких основних етапів:

1) 1940-ті – 1960-ті роки слід характеризувати як етап переважно збирання, описування та перших спроб осмислення накопиченого, численного за обсягом емпіричного матеріалу і розробки відповідних методик навчання баяністів-акордеоністів;

2) 1970-ті – 1980-ті роки відзначаються переходом до етапу аналітико-синтетичного дослідження баянно-акордеонного мистецтва;

3) 1990-ті – по теперішній час є етапом концептуально-методологічного синтезу зібраних та аналітично опрацьованих фактів. Саме ці роки відзначаються активізацією досліджень баянно-акордеонної школи в історичному аспекті. Що, на

1 В. Вуковіч-Терзіч (1934) – піаністка, теоретик, акордеоніст-виконавець, викладач акордеону, засновник професійної школи баяно-акордеона в Сербії, автор першого навчально-методичного посібника для баяно-акордеона „Школа за клавирску хармонику” (1970), член журі Міжнародних конкурсів баяністів-акордеоністів в Австрії, Франції, Італії, Росії, Іспанії [3].

нашу думку, свідчить про нову тенденцію в осмисленні його розвитку.

Таким чином, можна констатувати, що саме у другій половині ХХ століття розпочався процес формування і розвитку наукових засад баянізму² й особливо методології баянно-акордеонного виконавства.

В культурологічних та музикознавчих дослідженнях часто ототожнюють поняття „інструментальна школа” та „інструментальна культура,” („баянно-акордеонна культура”, „фортепіанна культура”, „скрипкова культура” тощо), яким визначають сукупність взаємодіючих компонентів: трансформацію „культурного образу” інструмента, соціокультурні форми функціонування, технічні характеристики, систему національних музично-виконавських шкіл, виробництво музичних інструментів; народне і професійне мистецтво, концертну структуру.

В галузі теорії та історії культури музичний інструмент розглядається як засіб створення і передачі у художній формі емоцій та думок; професійний музичний інструмент – це не лише знаряддя в руках людини для відтворення звуку, а й художній витвір декоративно-прикладного мистецтва. Музичний інструмент – це пам'ятка епохи і яскравий виразник національних традицій.

В межах баянно-акордеонної культури „кодовою” частиною даної тріади, її „штампуючим пристроєм” [1] постає виконавська модель³, яка забезпечує осмисленість інструментальних (баянно-акордеонних) дій і відтак є способом діяльності, її технологією, а саме, школою. Вона структурує знання і одночасно „запам'ятовує” їх, формує у готові зразки, завдяки чому відбувається трансляція не лише виконавських здібностей, але й досвіду музично-педагогічної школи.

Формою трансляції, каналом передачі такого досвіду від лідера до послідовника є комунікативна система вчитель-учень. Отже, „структурність” є універсальною характерною складовою поняття „школа” та „культура”, що відбивається у формі збирання, трансляції та збереження національних традицій. В ціннісному аспекті технологічні нормативи постають критерієм відповідності діяльності певної особистості, тобто ступенем її окультуреності, осмисленості дій. Динамічний фактор „школи” – соціокультурні умови, в яких відбувається процес баяністичної діяльності, що забезпечують зміну навчальних програм при стабільності структури школи як феномена.

У результаті екстраполяції характерних ознак інструментальної культури на зміст поняття баянно-акордеонної школи виявлено єдність сутнісних смислів майже з усіх позицій. На розвиток баянно-акордеонної школи (адекватно інструментальній культурі) безпосередній вплив мають всі вказані фактори: ідея збереження традицій, пошук нових музично-творчих та методико-технологічних ідей, розкриття індивідуального інтелектуального та творчого потенціалу кожної особистості шляхом передачі досвіду від лідера до послідовника.

У процесі аналізу соціокультурних процесів потрібно виходити з того, що їх спрямованість не носить чітко визначеного лінійного характеру і має багатоваріантну

2 Термін „баянізм” був використаний Ю. Акімовим [1].

3 Виконавська модель – комплекс баяністичних завдань, які утворюють цілісну програму дій музиканта-інструменталіста, які спрямована на досягнення певного результату і поширена на всі етапи роботи (адаптаційний, репетиційний, демонстраційний).

перспективу розвитку, що означає можливість чергування прогресивних і регресивних періодів. Тому можна уважати, що перехід на соціальному рівні в цілому передбачає рух конкретного суспільства до більш досконалої прогресивної форми його організації, однак може містити в собі моменти регресивності або можливості часткового повернення до дещо зміненої старої форми.

Суб'єкт і об'єкт – виконавець та акордеон як музичний інструмент, як форма суспільного та культурного буття, яка розкриває соціальні якості, причому виявлення цих соціальних якостей людей і речей залежить від їх процесуального співвідношення. У цьому сенсі виконавець демонструє свої здібності до певної діяльності (виконавської), а річ (баян) реалізовує втілені в ньому соціальні якості, властивості, функції, зв'язки тощо.

Глобальні зміни в культурі спостерігаються в процесі еволюції суспільства. При цьому в історії культури є певні особливості. Накопичення культурних цінностей відбувається у двох вимірах – „вертикальному” й „горизонтальному”. Розуміння цього допомогло нам класифікувати баянно-акордеонну культуру згідно критерію „народна/професійна”.

Сербський музикознавець В. Вучковіч за принципом соціального побутування класифікує баянно-акордеонну культуру у трьох вимірах – прикладному (сфера масово-побутового музикування, що має комерційний контекст), абсолютному (елітне мистецтво) та програмному (маніфестації, свята, культурні заходи тощо). Запропонована класифікація дала підстави визначити наступні категорії баянно-акордеонної культури за формами та змістом соціального побутування: *популярна, академічна, масова, елітна, комерційна*.

Розглядаючи культурологічний принцип у висвітленні баянно-акордеонного феномену визначимо процес його розгалуження у трьох аспектах: *пізнавальний* – пізнання культури суб'єктом у процесі засвоєння знань, цінностей, отримання перших професійних навичок; *професіоналізований* – на базі навичок та вмінь суб'єкт стає носієм культурних цінностей; *культуротворчий* – суб'єкт як творець культури та конкретних її галузей (баяніст-акордеоніст – виконавець, вчитель та майстер своєї справи).

Відсутність точного визначення наукового поняття „баянна-акордеонна культура” та багатозначність контекстів застосування, дали підстави розкрити його сутність у власній інтерпретації. Це *полікомпонентна сфера етнічного звукоідеалу в конкретно-інструментальній традиції, що поєднує традиційно усталені стереотипи інтонаційно-стильового, жанрово-типологічного та виконавсько-інтерпретаційного мислення нації, які діють на загальносвітоглядних, біоенергетичних, соціологічних та професійно-методологічних рівнях*.

Звернення до культурно-історичних досліджень уможливило проаналізувати становлення та розвиток баянно-акордеонної культури в хронологічній послідовності подій, але й виявити наявність певної соціально-економічної інфраструктури, де виробничі, соціальні, педагогічні аспекти відтворення баянно-акордеонного феномена і його функціонування в музичній, художній та соціокультурній реальності утворювали певну цілісність.

Література:

1. Безугла Р.І. Баянне мистецтво в музичній культурі України (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мист. : спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури» / Р. І. Безугла. – Київ, 2004. – 20 с.
2. Борев Ю. Эстетика / Ю.Б. Борев. – М. : Политиздат, 1975. – 399 с.
3. Давидов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста : [навч. посібник для вищ. та серед. муз. закладів]. – К. : Музична Україна, 1997. – 240 с.
4. Иванова С.Е. Эволюция звукового образа балалайки в ее историческом развитии : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. иск. : спец. 17.00.02 – «Музыкальное искусство» / С.Е.Иванова. – Оренбург, 2009. – 20 с.
5. Имханицкий М. История исполнительства на русских народных инструментах / М.Имханицкий. – М., 2002. – 351 с.
6. Ракич З. Особенности развития баянно-акордеонной культуры Сербии : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. иск. : спец. 17.00.02 – «Музыкальное искусство» / З. Ракич. – Москва, 2004. – 21 с.
7. Рамич Я. Орнаментика в сербской народной инструментальной музыке для аккордеонна автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. иск. : спец. 17.00.02 – «Музыкальное искусство» / Я. Рамич. – Москва, 1999. – 21 с.

Устименко-Косорич Е.А. История развития сербской баянно-акордеонной школы (вторая половина ХХ начало ХХІ столетия).

В статье выделяются этапы развития баянно-акордеонной школы Сербии баянного искусства в структуре культурно-исторической реальности, прослеживается эволюция формирования ее имиджа в культуре.

Ключевые слова: баянно-акордеонная школа, классификация, трансформация, полифункциональность, культура.

Ustymenko-Kosorich E.A. The history of the Serbian bayan-akordeon School (second half of the twentieth century, the beginning of the XXI).

The article highlighted the stages of development bayanno-akordeonnoy Serbia bayan art school in the structure of cultural and historical reality, traces the evolution of the formation of its image in the culture.

Keywords: bayan-akordeon school, classification, transformation, multifunctional, culture.